

ZAMONAVIY AXBOROTLASHUV JARAYONLARIGA OID G‘ARB FALSAFIY QARASHLARI

Karimov Islomjon Isroiljon o‘g‘li

NamDPI 2-bosqich tayanch doktoranti

Email: karimovislomjon073@gmail.com

<https://orcid.org/0009-0006-2883-6418>

Tel: +99894 2682775

<https://doi.org/10.5281/zenodo.19429482>

***Annotatsiya:** mazkur maqolada eng so‘nggi davrdagi axborot jamiyati shakllanishi, undagi murakkabliklar va rivojlanish istiqbollari borasidagi G‘arb falsafasi vakillari ilgari surgan qarashlar tahlil qilinadi. Natijada mazkur yondashuvlarning zamonaviy davrga muvofiqligi va asosiy jihatlari ochib berilgani uchun ham ushbu masala muhim ahamiyat kasb etadi.*

***Kalit so‘zlar:** bilim monopoliyalari, axborot asri, yoshlar submadaniyati, mafkuraviy kurashlar, axborot manipulyatsiyalari, propaganda, OAV, globallashuv, mediamakon.*

***Abstract:** This article analyzes the views of Western philosophers on the formation of the information society in the most recent period, its complexities and development prospects. As a result, this issue is of great importance, as it reveals the relevance and main aspects of these approaches to the modern era.*

***Keywords:** knowledge monopolies, information age, youth subculture, ideological struggles, information manipulations, propaganda, media, globalization, media space.*

***Аннотация:** В данной статье анализируются взгляды западных философов на формирование информационного общества в новейший период, его сложности и перспективы развития. В результате, данная проблема имеет большое значение, поскольку раскрывает актуальность и основные аспекты этих подходов к современной эпохе.*

***Ключевые слова:** монополии на знания, информационная эпоха, молодежная субкультура, идеологическая борьба, манипуляции информацией, пропаганда, СМИ, глобализация, медианпространство.*

XX-XXI asrlarda tubdan o‘zgargan axborot muhiti yuqori darajada integratsiyalashgan va shaklan takomillashganligi bilan avvalgi davrdagi axborot davridan farqlandi. Axborot inqilobining asosiy xususiyati axborotning o‘sib borayotgan iqtisodiy, ijtimoiy va texnologik

“Yosh tadqiqotchilar va talabalar ilmiy faoliyatida innovatsiya, integratsiya va zamonaviy ta’lim muammolari: nazariya va amaliyot” mavzusidagi Respublika ilmiy-amaliy anjuman materiallari to’plami. I son (2026-yil, 1-aprel)

rolidir. [1] Mazkur o‘zgarishlar natijasida turli shaklda (matn, vizual, ovoz bilan) yetkaziluvchi axborot vositalari birdek ommalashib ulgurdi va multimedia vositalaridan foydalanish faollashib bordi. Ta’limni axborotlashtirish, mafkuraviy kurashlardagi murakkabliklar yangicha yondashuvlar bilan olib borildi. Jamiyatning yuqori darajada axborotlashuv ta’siriga berilib yangi avlodning axborot asrida yashashi borasida G‘arb falsafasi vakillari ham muhim prognozlar, ilmiy qarashlarni bildirgan edilar.

1973-yilda “Kelajakdagi postindustrial jamiyatning kirib kelishi” asari bilan Daniel Bell yuqori darajada axborotning insonlar hayotida muhim o‘rin tutadigan davri tomon insoniyatning yo‘nalayotganini ta’kidlagan edi. A. Toffler va D. Bell tomonidan ilgari surilgan “Bunday qarashga ko‘ra jamiyatlar taraqqiyotiga binoan, agrar jamiyat, industrial jamiyat, postindustrial jamiyatga ajratilgan.” [2] Bell tushuntirgan uch bosqichli rivojlanish modelidagi postindustrial bosqich ishlab chiqarishdan xizmat ko‘rsatish tarmog‘iga o‘tish avj olishi va inson resurslari, aqliy salohiyati yuqori qadrlanadigan jamiyatga o‘tishini aytib o‘tgan edi. Zamonaviy axborot muhiti borasidagi Bell qarashlari reallikka aylandi. Ayniqsa, industrial davlatlarda va OAV faolligi kuchli jamiyatlarda bu jarayon birlamchi navbatda ko‘zga tashlandi.

Alvin Toffler dunyodagi eng taniqli futuristlardan biri hisoblanadi. [3] Alvin Toffler yozgan “Uchinchi to‘liq” asarida axborotning muttasil ko‘payib borishi va osonlik bilan boshqalarga ulashilishi tezlik bilan ilm-fan rivojlanishiga yordam berishi bilan birga inson imkoniyatlari darajasidan chiqib ketishini aytib o‘tadi. Ya’ni mislsiz ko‘payib boradigan axborotlar oxir-oqibat inson umri davomida o‘zlashtirsa ham to‘liq yakunlanib bo‘lmaydigan darjaga yetib yosh avlod uchun axborot bosimini vujudga keltiradi deb hisobladi. Bunday holatda yoshlar tor mutaxassisliklar bo‘yicha bilimlarni o‘zlashtiradilar va metodik jihatdan eng zaruriy va ahamiyatli bilimlarga ehtiyoj seziladi. Shundagina, muammolar nisbatan bartaraf etiladi va miqdordan ko‘ra sifat birlamchi o‘ringa chiqadi.

Kanadalik Garold Innis bu jarayonlarni axborotning qiymati haqidagi mulohazalarida bildiradi Innis axborotlarning makon yoki zamonga xos tarzda ahamiyati bo‘lishini bildirib, makonga moyil mediyalar tezkorlik bilan ko‘plab hududlarga axborotni yetkazishga qulay bo‘lishini bildiradi. Ayni shunday dunyoni integratsiyalay oladigan internet, televedeniya kabi vositalar axborotning tezkor tarqatilishiga yordam berdi. Innis yana bir nazariyasida “bilim monopoliyalari” vujudga kelishi bilan turli jamiyatlar o‘rtasida axboriy-mafkuraviy raqobat kechishini va g‘oliblar axborot nazorati orqali dunyo nazoratiga ega bo‘la olishini ta’kidladi. Bunday monopoliyalar ilk sivilizatsiyalar davridan beri muayyan ko‘rinishda davom etib kelmoqda. “Biz haqiqatan ham hayotimiz uchun kurashyapmiz”, deb ogohlantirdi Innis, ayniqsa

“Yosh tadqiqotchilar va talabalar ilmiy faoliyatida innovatsiya, integratsiya va zamonaviy ta’lim muammolari: nazariya va amaliyot” mavzusidagi Respublika ilmiy-amaliy anjuman materiallari to’plami. I son (2026-yil, 1-aprel)

“Amerika reklamasining zararli ta’siriga” ishora qilib... Biz faqat Amerika imperializmiga qarshi barcha jozibali qiyofalarida strategik nuqtalarda qat’iy choralar ko‘rish orqali omon qolishimiz mumkin.” [4]

Garchi axborot uzatish va qabul qilish bilan bog‘liq muammolar bartaraf etilgan bo‘lsa ham, mazmuniy jihatdan muammolar saqlanib, hatto yanada murakkab qirrali darajaga yetishi borasidagi axborotlashuv nazariyalari ilgari surildi. Bunday argumentlar aynan axborot jamiyati kontekstida bo‘lmasa ham, undagi mazmun-mohiyat borasida bildirib o‘tilgan edi. O.Shpengler, S.Hantington, A.Toynbi kabi tadqiqotchilarning qarashlarida berilgan edi. Davom etayotgan oxirgi ikki asrda yoshlar mafkuraviy hayotida yuz berayotgan sekulyarizmning avj olishi, qadriyatlar tanazzuli, submadaniyatning turli ko‘rinishlari, vayronkor axborotlarning axborot maydonida tobora urchib borayotgani yuqoridagi mutafakkirlarning mulohazalari amaliy jihatdan ham o‘zini oqlab borayotganini ko‘rsatadi.

O.Shpengler “Yevropa quyoshining botishi asarida axborot ulashuvchi vositalar tobora ma’lum bir manfaatdor kuchlar foydalanadigan fikr manipulyatsiyasiga xizmat qilishini va jamiyatni boshqarishda va insoniyat ijtimoiy hayotida ma’naviy-aqliy rivojlanishdan sovuq texnokratik jamiyat va sun’iylik egallashini asoslaydi. Osvald Shpengler XX asrning 30-yillarida “Inson va texnika” asarida inson olamning hukmdori edi, u mashinaning quli bo‘lib qoldi, deb yozgan edi. [5] Tobora insonlar ilm markazlari bo‘lgan megapolislarga ketib, urbanizatsiya ortgani sari insoniy o‘zlikdan uzilib boradilar. Insonlar uchun farzand ko‘rish avvalgidek qiziq bo‘lmay qolib oxir-oqibat demografik inqiroz avj oladi. Axborot muhitini nazorat qilish qiyinlashishi bilan jamiyatda demokratiya zaiflashib, korrupsiya va qarama-qarshilik kuchayishi kuzatiladi va jamiyatda diktatura yetiladi.

Bunday tanazzul ko‘rinishlari yetilishi uchun axborot vositalaridan foydalanishda uchraydigan bir qator omillar ta’sir ko‘rsatmasdan qolmadi. Bunday nazariyalardan bir bo‘lgan propaganda uslublari axborot nazariyotchilaridan E.Bernays tomonidan asoslab berilgan edi. Bernays qarashlarini uning “Propaganda” asaridan bilib olamiz. Bernays axborotni ulashishda jalb etuvchi kuch aqliy yondashuvdan ko‘ra, hissiyotga bog‘liq bo‘lishi mumkinligini yaxshi tushungan va bundan oqilona foydalanish yo‘llarini asoslagan edi. Propaganda bir tomondan turli OAV vakillari, ijtimoiy-ma’rifiy targ‘ibotchilarga o‘z auditoriyalarini yig‘ishlarida yordam bergani holda zararli va vayronkor g‘oyalarni qo‘llab-quvvatlashga ham xizmat qildi.

Jin Sharpning ommani o‘z maqsadlari yo‘lida fikriy yo‘naltirish va uyushtirishda zo‘ravonliksiz yo‘l hisoblangan axboriy kurash metodi esa, ijtimoiy xavfli tajribalardan biri bo‘lib qoldi. Sharp o‘z qarashlarini siyosilashtirgan va hokimiyatga intiluvchi turli kuchlar uchun

“Yosh tadqiqotchilar va talabalar ilmiy faoliyatida innovatsiya, integratsiya va zamonaviy ta’lim muammolari: nazariya va amaliyot” mavzusidagi Respublika ilmiy-amaliy anjuman materiallari to’plami. I son (2026-yil, 1-aprel)

nazariy asoslar bergan edi. Chunki bunday yo‘l oxir oqibatda jamiyatni bo‘lib yuborishi va murosasizlikni yuzaga chiqarishi mumkin. Axborot muhitni o‘zgartirish orqali siyosiy doirada islohotlarga intilish Sharp yashagan G‘arb muhitida yaxshi ish bergan bo‘lsa, Yaqin Sharq kabi buday tajribalarga tayyor bo‘lmagan jamiyatlarda jiddiy qarama-qarshiliklar va fojialar (Arab bahori) bilan kutib olindi.

Xulosa

G‘arb falsafasida birlamchi navbatda axborot inqilobi natijasida yuzaga chiqadigan zamonaviy ijtimoiy-ma’naviy muhit borasida muhim yondashuvlar axborotlashuv bilan ijtimoiy tafakkur shakllanishidagi murakkabliklarni ochib beradi. Ularni zamonaviy taraqqiyot sur’atlariga muvofiq amaliy hayotdagi ahamiyati axborotning mazmuniy va sifat ko‘rsatkichlari borasidagi izlanishlari axborot maydonini tartibga solishda muhim o‘rin tutadi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yxati

1. Krishnapuram, Raghu (September 2013). "Global trends in information technology and their implication". *2013 1st International Conference on Emerging Trends and Applications in Computer Science*. IEEE. pp. v.
2. B.E. Xusanov, N.A. Valiyeva. FALSAFA. Pedagogik ta’lim yo‘nalishlari uchun. [Darslik]. –Namangan: “MASHRAB” nashriyoti, 2025. B.103
3. Caves, R. W. (2004). *Encyclopedia of the City*. Routledge. p. 672.
4. Harold A. Innis (2004). [*Changing Concepts of Time*](#). Rowman & Littlefield. pp. 13–14.
5. Falsafa asoslari [Matn]: o‘quv qollanma / Q.Nazarov [va boshq.]. - Toshkent: O‘zbekiston faylasuflari milliy jamiyati, 2018. B. 371